

Received : 2 April 2022

Revised : 19 November 2022

Accepted : 19 December 2022

การสร้างสรรค์ท่ารำไห้วครูมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์รา Creation of Wai Kru Muay Thai dance with Manohra ballet choreography

สุรินทร์ เมทะนี

Surin Medhanee

สุจิตรา บุญสวน

Sujitra Boonsuan

มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

Rattanaabundit University

Corresponding author e-mail: Bird20@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อสร้างสรรค์ท่ารำไห้วครูมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์รา ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเลือกแบบเจาะจง คือกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงท่ารำไห้วครูมวยไทยประกอบด้วย นักมวย ครูมวย อาจารย์ นิสิตด้านพลศึกษาและนาฏศิลป์ จำนวน 300 คน เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบประเมินโครงการวิจัย และแบบประเมินผลงานสร้างสรรค์

ผลการวิจัยคิดเป็นร้อยละเรียงตามลำดับคือ การรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยการพัฒนาไปสู่นวัตกรรมใหม่เป็นสิ่งที่ทำได้ 56.2 การพัฒนาสร้างสรรค์ท่ารำไห้วครูมวยไทยด้วยทำเต้นบัลเลต์เป็นการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม การนำท่าทางและบริบทการเคลื่อนไหวมาสร้างสรรค์เป็นท่ารำไห้วครูมวยไทยสามารถทำได้ 52.4 และ ศาสตร์ทางด้านมวยไทยกับศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์สามารถบูรณาการร่วมกันได้ 52 ได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิจากการประมาณค่าในระดับดีมาก 4.32

การสร้างสรรค์ท่ารำไห้วครูมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์ราเป็นการบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างพลศึกษากับนาฏศิลป์ตะวันตกด้วยวิธีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ ความเชื่อ และนาฏยประดิษฐ์ สามารถสร้างสรรค์ท่ารำไห้วครูมวยไทยได้ 8 ท่า คือ พรหมนั่ง 1) กิณรีลงสร 2) กิณรีไซ้ขน 3) กิณรีร่อน 4) กิณรีต้องบ่วง พรหมยืน 5) กิณรีส่องไพร 6) กิณรีสะบัดเท้า 7) กิณรีเล่นลม 8) กิณรีกริมย์ เกิดเป็นนวัตกรรมที่มาจากภูมิปัญญาาร่วม

คำสำคัญ : สร้างสรรค์, ท่ารำไห้วครูมวยไทย, บัลเลต์, มโนห์รา, บูรณาการศาสตร์ศิลปะป้องกันตัว, การออกแบบทางนาฏกรรม

Abstract

The objective of this study was to create a Wai Kru Muay Thai dance with the Manohra ballet choreography. The population used in the study was selective. They are groups of people involved in performing the Wai Kru Muay Thai dance, consisting of boxers, boxing teachers, teachers, students in physical education and dance amount 300. Research tools include research project assessment form and creative evaluation form.

The results of the research were calculated as percentages, respectively. Preserving cultural heritage through the development of new innovations is possible. 56.2 The development of Wai Kru Muay Thai with ballet choreography is one of cultural innovations. Gesture navigation and other movement contexts to create a Wai Kru Muay Thai posture can be done 52.4 and the science of Muay Thai and the science of dramatic arts can be integrated together 52 has been evaluated by experts at the level good 4.32. To create Wai Kru Muay Thai poses with the Manohra dance choreography. It is a cross-disciplinary integration between physical education and western dance by means of quality cultural heritage management, beliefs, and choreography and can create 8 poses of Wai Kru Muay Thai : 1) Kinnaree taking shower 2) Kinnaree play hair 3) Kinnaree flying 4) Kinnaree was snared 5) Kinnaree watching forest 6) Kinnaree walk 7) Kinnaree swoop in the wind 8) Kinnaree fall in love. Also causes innovation from collective wisdom.

Keywords: Creative, Wai Kru Muay Thai, Ballet, Manohra, Martial Arts Integration, Choreography

1. บทนำ

องค์การยูเนสโกให้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นมรดกที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น มีลักษณะทางกายภาพและไม่ใช่วางกายภาพ เป็นลักษณะของสังคมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นต่อไปในอนาคต เป็นหลักฐานและจิตวิญญาณแห่งความสำเร็จในอดีตเชื่อมโยงกับกาลเวลาให้เข้ากับคนรุ่นปัจจุบัน นอกจากนี้คำว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ยังหมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ทักษะ เครื่องมือ วัตถุสิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งชุมชน กลุ่มชน ปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตนที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตนต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจและความรู้สึกสืบเนื่อง ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (ยูเนสโก, 2560)

และเนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของสังคมและกาลเวลาอยู่เสมอ เมื่อมีการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาและได้รับการยอมรับจากคนในสังคม วัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่อาจถูกมองว่าล้าสมัยและมีผลให้วัฒนธรรมนั้นเสื่อมลงจนเลิกใช้และสูญหายไปทีละเล็กละน้อย หรือ

หากวัฒนธรรมนั้นไม่เสื่อมลงก็อาจถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้แตกต่างไปจากเดิม เพื่อตอบสนองความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของผู้คนในยุคสมัยนั้น การรักษาวัฒนธรรมเดิมด้วยการเปลี่ยนแปลงพัฒนาต่อยอดจนเกิดเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ยังคงทำให้วัฒนธรรมนั้นสืบทอด คงอยู่ดำเนินไปได้ จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ (ภูมิปัญญาไทย, 2558)

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะมาช่วยหาทางนำความรู้ในวัฒนธรรมนั้นมาสืบทอด สร้างคุณค่า มูลค่าและประโยชน์เพิ่มขึ้น ด้วยการต่อยอดให้คงามและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงมีลักษณะ มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการที่นำความรู้เดิมมาพัฒนาก่อให้เกิดภูมิปัญญาร่วม (Collective Wisdom) ของคนในท้องถิ่น คนยุคเก่าและคนยุคใหม่สามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาเป็นความรู้เชิงวัฒนธรรมการจัดการโดยใช้การบูรณาการศาสตร์ร่วมกันด้วยวิธีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ

มวยไทยจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย มีความโดดเด่นในความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ก่อนการแข่งขันชกมวยจะต้องมีการไหว้ครูมวยไทยด้วยการรำรำมวย เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การรำไหว้ครูมวยไทยมีความงามเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งทำรำในทางนาฏศิลป์ก็มีส่วนคล้ายท่ามวยในบางท่าเช่นกัน เช่น ช้างประสาธนา พรหมสี่หน้านอกจากนี้ยังมีการนำชื่อตัวละครในวรรณคดีมาเป็นชื่อท่ามวยอีกด้วย เช่น หนุมานถวายแหวน ทศกัณฐ์โศกเป็นต้น การไหว้ครูเป็นการทำความเคารพต่อครูปัจจุบันและครูในอดีตรวมถึงประธานในพิธีแข่งขัน หรือเป็นการถวายบังคมแด่พระมหากษัตริย์ ในสมัยก่อนทรงโปรดให้มีการชกมวยหน้าพระที่นั่ง เป็นการระลึกละแคะแสดงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ เพื่อเป็นสิริมงคลทำให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว นอกจากนี้การรำรำยังเป็นการสังเกตดูเชิงคู่ต่อสู้และเพื่อให้ความอบอุ่นร่างกาย คลายความเครียดทั้งร่างกายและจิตใจให้พร้อมที่จะเข้าต่อสู้ได้ทันที อีกทั้งยังเป็นการสำรวจพื้นที่บริเวณที่จะชกมวยเนื่องจากแต่เดิมการแข่งขันชกมวยจะแข่งขันบนลานดินในบริเวณวัดที่จัดไว้เป็นสนามมวยชั่วคราว (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553: 38)

บัลเลต์เป็นศิลปะการเคลื่อนไหวของตะวันตกจากการที่นาฏศิลป์สากลยุคใหม่ถือกำเนิดขึ้นมาในรัชกาลที่ 9 เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้การสร้างผลงานนาฏศิลป์สากลแพร่หลายและได้รับความนิยมมากขึ้นคือการที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงโปรดให้คุณหญิง เจเนเวียฟ เลสปีนยอล เดมอนจัดแสดงบัลเลต์ เรื่องมโนห์ราขึ้น คุณหญิงเดมอน เป็นศิลปินนักเต้นบัลเลต์ชาวฝรั่งเศสอเมริกันติดตามสามีคือ ฟิลิปส์ เดมอน ซึ่งมาทำงานสถานทูตอเมริกาในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2497 คุณหญิงได้มีโอกาสถวายการสอนบัลเลต์แก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ณ โรงเรียนจิตรลดาโดยบัลเลต์ มโนห์ราเปิดการแสดง ณ เวทีลีลาศสวนอัมพรหลังเดิม พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 5-7 มกราคม พ.ศ. 2505 เนื่องในงานการชาต โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นการแสดงบัลเลต์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดนตรีที่ใช้ในการแสดงนั้นเป็นบทเพลงพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช โดยทรงแยกและเรียบเรียงเสียงประสานด้วยพระองค์เอง ประกอบด้วย 5 เพลงคือ เรืองวณารมย์ (Nature Waltz), พรานไพร (The Hunter), ภิรมย์รัก (A Love Story), อาทิตยอัสดง (Blue Day)

การแสดงบัลเลต์เรื่อง มโนห์รา จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงบัลเลต์เต็มเรื่องโดยใช้วรรณคดีไทยและมีท่ารำไทยประกอบ จึงเป็นการแสดงที่มีลักษณะพิเศษ และถือเป็นโอกาสที่ทำให้ประชาชนคนไทยได้รู้จักเนื่องจากการถ่ายทอดทางสื่อมวลชนจึงเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปและเมื่อมี สถาบันกษัตริย์ให้การสนับสนุน จึงทำให้การเต้นบัลเลต์ซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบการสร้างผลงานนาฏศิลป์สากลที่

สำคัญประเภทหนึ่งได้รับการยอมรับและพัฒนาไปสู่การเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2509 วิทยาลัยนาฏศิลป์หรือชื่อเดิมคือโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ กองศิลปวิทยาการ กรมศิลปากร ได้เปิดการสอนนาฏศิลป์สากลเน้นการเต้นบัลเลต์คลาสสิกเป็นหลักนอกจากนี้ยังมีโรงเรียนบัลเลต์เกิดขึ้นมากมายเช่นโรงเรียนบัลเลต์ของคุณหญิงเจนเจียม เลสปีนยอล เดมอน,โรงเรียนบัลเลต์วราภรณ์ กาญจน,โรงเรียนบัลเลต์พรพิมล,โรงเรียนอารีย์นาฏศิลป์,โรงเรียนนาฏลีลาารมย์,โรงเรียนบางกอก แดนซ์,โรงเรียนเชียงใหม่บัลเลต์ โรงเรียนเหล่านี้ฝึกบัลเลต์ให้แก่เด็กและเยาวชนตามหลักสูตรร้อยละ ๑๐๐ เดิมประเทศไทย นอกจากนี่ยังมีการเรียนการสอนนาฏศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่น แจ๊สด้านซ์, บอลรูมแดนซ์ผลิตนักเต้นที่มีคุณภาพรองรับกระแสนิยมในการสร้างผลงานนาฏศิลป์สากลสู่สังคมไทย (สุรินทร์ เมทะนี, 2552 : 10-11)

ผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีทักษะทางด้านศิลปะการแสดงและนาฏศิลป์ตะวันตก และเป็นผู้อยู่ในระบบสถาบันอุดมศึกษามีพันธกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล เช่นเดียวกับการเรียนการสอน การวิจัยและการบริการวิชาการ เห็นความสำคัญในการนำความรู้เดิมมาพัฒนาก่อให้เกิดภูมิปัญญาร่วม (Collective Wisdom) โดยการพัฒนาเป็นความรู้เชิงวัฒนธรรมการจัดการโดยใช้การบูรณาการศาสตร์ร่วมกันให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น จากการแสดงบัลเลต์เรื่องมโนห์รา คือการผสมผสานการแสดงแบบดั้งเดิมของไทยกับการแสดงบัลเลต์ตามรูปแบบตะวันตกเกิดเป็นการแสดงบัลเลต์ไทยขึ้น

การวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และการศึกษาด้านนาฏศิลป์ กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากนักวิจัยด้านการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์กำลังเติบโตในระดับสากล ในช่วงระยะเวลาสิบห้าปีที่ผ่านมา สาขาวิชาทางด้านนาฏศิลป์ได้ขยายตัวเพื่อตอบสนองมุมมองทางวัฒนธรรม ด้วยรูปแบบใหม่และขอบเขตของคำจำกัดความ ญาณวิทยา และวิธีการค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง "การเต้นรำ" "การศึกษา" และ "ความคิดสร้างสรรค์" จากทุนการศึกษาเดิมที่มีอยู่สามารถสร้างขึ้นได้โดยการสำรวจมุมมองทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาล่าสุดในเชิงวิพากษ์ในประเด็นต่าง ๆ แล้วพัฒนาไปสู่บริบทใหม่ในการทำเช่นนั้น คำจำกัดความต่าง ๆ ของความคิดสร้างสรรค์จึงปรากฏขึ้นซึ่งเน้นที่การรับรู้ผ่านมุมมองทางสังคมวัฒนธรรมและการคงไว้ในวัฒนธรรมของมนุษย์ (แคร์รี่ แชนฟีล, 2563)

งานวิจัยนี้จึงเป็นการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์รา ซึ่งการสร้างสรรค์ทำเต้นบัลเลต์นั้นได้รับการส่งเสริมมาจากทำรำโนราบูชาญ เป็นการทำรำไห้ครุมวยไทยกับทำเคลื่อนไหวนาฏศิลป์ตะวันตกรูปแบบบัลเลต์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการสร้างทำรำไห้ครุมวยไทย เป็นการเปิดโอกาสให้กับนักวิจัย นักสร้างสรรค์ที่จะสืบสานวัฒนธรรมด้วยการทดลองสร้างสรรค์ ด้วยวิธีการบูรณาการศาสตร์เพื่อพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์รา

3. ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาการทำไห้ครุมวยไทย ความเชื่อ ทำรำไห้ครุ
2. เนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา
3. เนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานนาฏยประดิษฐ์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์ มโนห์รา ในข้อตกลงเบื้องต้นผู้วิจัยทำเรื่องขออนุญาตการศึกษาวิจัยกระบวนการทำรำไห้ครุมวยไทย พรหม 8 ท่า โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ เมฆสุวรรณ และคลิปการแสดงมโนห์ราบัลเล่ต์ ลิขสิทธิ์เป็นของทนายท คุณหญิงเจเนเวียส เลสปีนยอล เดมอน ศิลปินบัลเล่ต์สัญชาติฝรั่งเศสอเมริกัน ผู้ออกแบบการแสดงมโนห์ราบัลเล่ต์ มีวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอนโดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทางเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ผู้วิจัยศึกษาคลิปวิดีโอเกี่ยวกับกระบวนการทำรำไห้ครุมวยไทย พรหม 8 ท่า โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ เมฆสุวรรณ รองอธิการบดี สถาบันพลศึกษา วิทยาเขตอ่างทอง ทำรำไห้ครุดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ เนื่องในวันกีฬาแห่งชาติวันที่ 16 ธันวาคม 2559 เพื่อเทิดพระเกียรติในหลวงรัชกาลที่ 9 แสดงโดยนักมวยไทยและนานาชาติ จำนวน 999 คน จัดทำโดย สมาคมกีฬามวยอาชีพแห่งประเทศไทย(PAT), สำนักงานคณะกรรมการกีฬามวย การกีฬาแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทำไห้ครุมวยไทยดังกล่าวออกแบบมาเพื่อเป็นมาตรฐานสำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจในกีฬามวยไทย มีรูปแบบพรหมนั้น 4 ท่า พรหมยืน 4 ท่า และคลิปทำบัลเล่ต์มโนห์ราในการแสดงมโนราห์ชุด“กินรีสวีท” ซึ่งจัดแสดงในงานกาชาด บริเวณเวทีลีลาศ ณ สวนอัมพร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 5-7 มกราคม พ.ศ. 2505 ออกแบบทำเต้นโดยคุณหญิงเจเนเวียส เลสปีนยอล เดมอน

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยนี้ใช้ประชากรและการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย และประเมินการสร้างสรรค์
2. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงทำรำไห้ครุมวยไทยประกอบด้วย นักมวย ครูมวย อาจารย์นิสิต ด้านพลศึกษาและนาฏศิลป์ จำนวน 300 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie และ Morgan

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านมวยไทย เพื่อหาแนวคิดและความต้องการในการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์ ผู้วิจัยได้ทำแบบสำรวจ (Observation) และสร้างเครื่องมือ ได้แก่

1. แบบวิเคราะห์สาระ เป็นแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของประเด็นที่ศึกษา แล้วทำการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อให้ได้ข้อมูลไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา

2. แบบสอบถามความคิดเห็นโครงการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ความน่าจะเป็นในการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยทำเต้นบัลเล่ต์มโนห์รา และระดับความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Steak Holders)

3. แบบประเมินผลงานการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบและแก้ไขเบื้องต้น
2. ตรวจสอบจริยธรรม โดยคณะกรรมการจริยธรรมของมหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
3. ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพลศึกษานาฏศิลป์ตะวันตก จำนวน 3 ท่านตรวจสอบความตรงของเนื้อหา โดยเปรียบเทียบระหว่างเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย รายละเอียดในแบบสอบถามด้วยวิธีการวัดค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามด้วยวิธีการการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of item objective congruence) นำผลที่ได้จากการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือไปแก้ไขเครื่องมือ เพื่อนำไปใช้ในการทำวิจัยต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบวิเคราะห์สาระ ได้แก่ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากเอกสาร คลิปวิดีโอกระบวนการทำรำการไห้ครุมวยไทย พรหม 8 ท่า โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ เมฆสวรรค์ สถาบันพลศึกษา วิทยาเขตอ่างทอง และทำมโนห์ราบัลเล่ต์ในการแสดงมโนราห์ “กนิรีสวาท” ซึ่งจัดแสดงในงานกาชาด บริเวณเวทีลีลาศ ณ สวนอัมพร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 5-7 มกราคม พ.ศ. 2505 ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ได้ข้อสรุปต่างๆ ในการศึกษาองค์ประกอบของการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา

2. การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นจาก Google Form Online

3. การเก็บข้อมูลจากแบบประเมินงานสร้างสรรค์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางไปรษณีย์

4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสังเกตสัมภาษณ์และการเปรียบเทียบข้อมูลใช้การวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) เพื่อให้ได้ประเด็นสำคัญของการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์มโนห์รา

5. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสรุปประเด็นสาระตามการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์ราในประเด็นของ ความเชื่อ ทำรำ และการออกแบบนาฏยประดิษฐ์

6. ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามเพื่อสำรวจการสร้างสรรค์ทำรำไห้ครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแปลค่าของมาตราส่วน ประมาณค่าข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม มาตราส่วนประมาณค่าและนำผลที่ได้มานำเสนอข้อมูลในเชิงบรรยายต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมเนื้อหา ทำให้อำนาจ จากกลุ่มข้อมูลเอกสารประกอบด้วยข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับท่ารำไห้วक्रमวโยไทย ท่าเต้นบัลเล่ต์ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ
2. สร้างสรรค์ท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยแนวทางท่าเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา
 - 2.1 ตั้งชื่อแม่ท่า
 - 2.2 การออกแบบท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วย ขนบมวโยไทย ความเชื่อ ตามหลักการนาฏยประดิษฐ์
 - 2.3 สร้างสรรค์ท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยแนวทางท่าเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา
3. นำผลที่ได้จากการสร้างสรรค์มาวิเคราะห์และประเมินผล นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ
4. ปรับปรุงชุดท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยแนวทางท่าเต้นบัลเล่ต์มโนห์ราให้เหมาะสมตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
5. นำท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยแนวทางท่าเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์ราไปถ่ายทำเป็นคลิป
6. สรุปผลของข้อมูลทั้งหมด ในรูปแบบเชิงสถิติและอภิปรายสรุปเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์

5. ประโยชน์ของการวิจัย

ได้รูปแบบการสร้างสรรค์ท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยวิธีการบูรณาการข้ามศาสตร์

6. การวิเคราะห์/ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ กระบวนท่ารำไห้วक्रमวโยไทย พรหม 8 ท่า โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ เมฆสวรรค์ และคลิปการแสดงบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา โดยคุณหญิงเจนเจียส เลสปัญญาเดมอน ผู้ออกแบบการแสดงบัลเล่ต์มโนห์รา และนำแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ มาขยายความในการทำวิจัยรวม 4 ขั้นตอนคือ การสำรวจ จำแนก วิเคราะห์ การบันทึกองค์ความรู้ ผู้วิจัยนำข้อหาที่ได้มาพัฒนาเป็นท่าทางการเคลื่อนไหวโดยใช้หลักการออกแบบจากเหตุผลและเรื่องราวที่ปรากฏในการแสดงบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา นาฏยประดิษฐ์ และความเชื่อ ดังนี้

ตารางที่ 1 การสร้างและออกแบบท่ารำไห้วक्रमวโยไทยด้วยแนวทางท่าเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา

ชื่อแม่ท่าไห้วक्रमวโย	การออกแบบจากบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา	การออกแบบจากนาฏศิลป์ตะวันตก	ความเชื่อ/เหตุผล
พรหมนั่งท่ากิริยาสรง	ท่าทางของนางมโนห์ราและพี่น้อง เมื่อลงเล่นน้ำในป่า	Arm in open fifth position	ความเชื่อของสังคมไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าน้ำสามารถชำระล้างความอับมงคลให้ออกไปจากร่างกาย และจิตใจ
ท่ากิริยารัชรชน	ท่าทางของนางมโนห์ราและพี่น้อง ตอนเล่นน้ำในป่า	Arms in Demi Second Position With body language	กริยาอาการรัชรชนของนกสร้าง ความเพลิดเพลินให้กับผู้ชม และเป็นการเตรียมความพร้อมของร่างกายให้ดูสง่างามพร้อมกระทำการแข่งขัน

ตารางที่ 1 การสร้างและออกแบบท่ารำไห้วครูด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์รา (ต่อ)

ชื่อแม่ท่าไห้วครู	การออกแบบจากบัลเลต์เรื่องมโนห์รา	การออกแบบจากนาฏศิลป์ตะวันตก	ความเชื่อ/เหตุผล
ท่ากิริร่อน	ท่าทางของนางมโนห์ราและพี่น้อง ตอนบินไปมาในป่า	Arms in Second position	กริยาอาการของนกเวลากางปีกเล่นลมสื่อความหมายถึงความภูมิใจ และมั่นใจในศักยภาพของตัวเอง
ท่ากิริรืดองบัว	ท่าทางของนางมโนห์ราที่ถูกบัวของพรานบุญรัดตัว	Back extension With close Arms	กริยาอาการของนกเมื่อโดนบัวรัดเปรียบเสมือนการได้เปรียบข่มขวัญคู่ต่อสู้
พรหมยืน ท่ากิริสองไพรี	ท่าทางของนางมโนห์ราที่บินมาเกาะที่กิ่งไม้ ในป่าและมองดูความสมบูรณ์ของป่า	Upper body rotation with bended Arms in front of the eyes	กริยาอาการของนกที่มีความสุขกับการเห็นความอุดมสมบูรณ์เปรียบได้กับการมองเห็นทางชนะ
ท่ากิริรืสะบัดเท้า	ท่าทางการเดินของนางมโนห์รา ที่เดินอยู่บนพื้นดินในป่า	Step parallel and turn out	กริยาอาการเดินที่ละขาของนกสื่อถึงความสง่างามของผู้แสดงลีลาและข่มขวัญคู่ต่อสู้
ท่ากิริรืเล่นลม	ท่าทางของนางมโนห์ราที่ได้รับอิสระให้บินกลับไปหาพี่น้อง	Swan lake port de bras Leg in attitude	กริยาอาการของนกที่บินอยู่ในอากาศ ม้วนตัว ม้วนปีกสื่อความหมายถึงการอยู่เหนือคู่ต่อสู้
ท่ากิริรืกริรมย์	ท่าทางของนางมโนห์ราที่มีความสุขสมหวังกับความรัก	Arms in Thai classical Leg in attitude Promenade	กริยาอาการของนกที่มีความสุขสื่อความหมายถึงความสุข ความมั่นใจในชัยชนะ

พรหมนั่ง

รูปที่ 1 กิริรืลงสร

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทศที่ 1 กิณรีลงทรง ผู้ปฏิบัตินั่งคุกเข่า ใช้มือทั้งสองข้างตักอากาศจากด้านหน้า ยกมือกางแขนออกไปด้านหน้า ยกขึ้นไปจนเหนือศีรษะแล้วดึงมือกลับลูบลงข้างศีรษะแนบไปกับลำตัวจนไปถึงข้างลำตัวทำซ้ำจนครบ 3 ครั้ง

รูปที่ 2 กิณรีไชร้ชน

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทศที่ 2 กิณรีไชร้ชน ผู้ปฏิบัตินั่งคุกเข่าทั้งสองข้างจากนั้น โน้มตัวพร้อมเลื่อนเข้าขวามาข้างหน้า บิดลำตัวด้านบนพร้อมกันมือขวาในระดับหน้าผากไปทางด้านซ้ายใช้จมูกทำท่าไชร้ชนจากแขนในระดับข้อศอกไปยังปลายมือขวา ส่วนมือซ้ายไขว้หลัง ทำท่าไชร้ชน 3 ครั้ง

รูปที่ 3 กิณรีร่อน

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทศที่ 3 กิณรีร่อน ผู้ปฏิบัตินั่งคุกเข่าทั้งสองข้าง กางมือออกทั้งสองข้างขนานไปกับพื้นหักข้อมือเล็กน้อย จากนั้นบิดลำตัวและศีรษะเฉียงไปทางซ้าย และบิดลำตัวและศีรษะเฉียงไปทางขวา มื่อยังกางออกขนานไปกับพื้นหักข้อมือขึ้น ทำอย่างต่อเนื่อง ซ้าย ขวา ซ้าย ขวา รวมการบิดลำตัวทั้งหมด 3 ครั้ง

รูปที่ 4 กิรริต้องบ่วง

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทศที่ 4 กิรริต้องบ่วง ผู้ปฏิบัตินั่งคุกเข่าจากนั้นชันเข่าด้านขวา ยกลำตัวขึ้นและเหวี่ยงแขนขวาไปด้านหลังวนแขนรอบศีรษะ จากขวาไปซ้าย จนครบรอบและเหวี่ยงแขนซ้ายไปด้านหลังวนแขนรอบศีรษะ จากซ้ายไปขวาจนครบรอบ จากนั้นใช้ทั้งสองแขนโอบรอบลำตัวช่วงบน กล่อมตัวไปมา

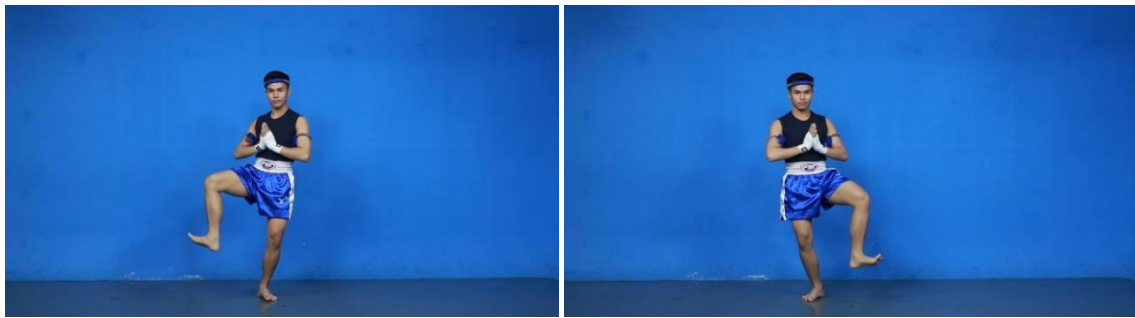
พรหมยืน

รูปที่ 5 กิรริส่องไฟ

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

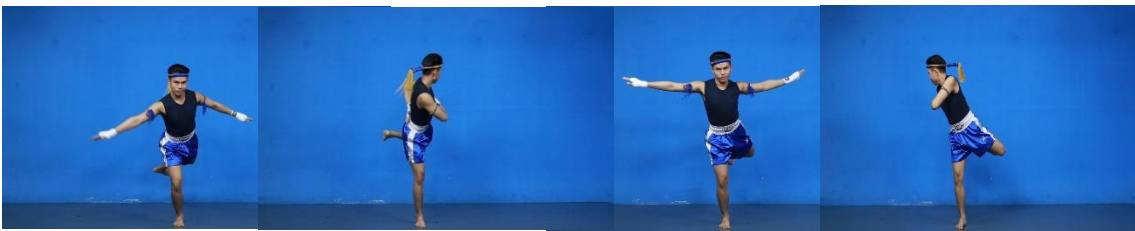
ทศที่ 1 กิรริส่องไฟ ผู้ปฏิบัติยืนตรงก้าวขาขวาไปในมุมเฉียงพร้อมกับยกมือขวาผ่านหน้าผาก จากด้านซ้ายไปขวา ขาซ้ายเหยียดตรง จากนั้นก้าวขาซ้ายไปในมุมเฉียงพร้อมกับยกมือซ้ายผ่านหน้าผาก จากด้านขวาไปซ้าย ขาขวาเหยียดตรง

รูปที่ 6 กิณรีสะบัดเท้า

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทิศที่ 2 กิณรีสะบัดเท้า ผู้ปฏิบัติยืนตรงพนมมือ ฉายเท้าไปทางขวากระดกข้อเท้าและปลายเท้าระหว่างหมุนตัวไปทางขวา จากนั้นยกขาขวาเข้าทางซ้ายกระดกข้อเท้าและปลายเท้าระหว่างหมุนตัวไปทางซ้าย

รูปที่ 7 กิณรีเล่นลม

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทิศที่ 3 กิณรีเล่นลม ผู้ปฏิบัติยืนตรงจากนั้นโน้มตัวไปข้างหน้าทรงตัวด้วยขาข้างขวากางมือออกทั้งสองข้างกดปลายมือและข้อมือ ขึ้นลง พร้อมกับไกวตัวไปทางขวา เก็บมือโอบรอบลำตัวช่วงบน จากนั้น กางมือออกทั้งสองข้างกดปลายมือและข้อมือ ขึ้นลง พร้อมกับไกวตัวไปทางซ้าย เก็บมือโอบรอบลำตัวช่วงบน

รูปที่ 8 กิณรีภิรมย์

ที่มา: สุรินทร์ เมทะนี, สุจิตรา บุญสวน 15 กรกฎาคม 2565

ทิศที่ 4 กิณีภิรมย์ ผู้ปฏิบัติยืนตรงจากนั้นรวบแขนและมืออยู่ระหว่างอก ก้าวขาขวาไปข้างหน้ายืนขาตรงขาเดียว พร้อมกับแขนขวา สูงขึ้น 45 องศา แขนซ้ายยืดออกตรงเหยียดไปทางด้านหลัง ย่อขา ขวาลงไขว่ตัวและศีรษะโดยใช้มือขวานำทิศทางไปทางซ้ายและขวา และใช้เท้าเป็นจุดยึดหมุนรอบตัว

7. สรุปอภิปรายผลและอภิปรายผล

มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ให้แก่สังคมในปัจจุบันเพื่อสร้างความผูกพันให้คนในปัจจุบันรักษาไว้และส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป เมื่อถูกนำมาขยายคำว่าวัฒนธรรม (Culture) จึงสื่อความหมายโดยนัยยะว่า เป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่แสดงออกมาเป็นแบบแผนเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น จะต้องเกิดความรู้สึก และมีการยอมรับความเป็นเจ้าของเอกลักษณ์นั้นร่วมกันซึ่งยากที่บุคคลภายนอกจะหยั่งถึงและสิ่งเหล่านั้นจะต้องถูกรักษาต่อไป โดยคนรุ่นต่อไปของสังคม (กามินี วิเจสุรียา, 2551:4) และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อมโยงกับความเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แม้จะเป็นการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกคนรุ่นหนึ่งแต่ก็อาจจะปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของตน เพื่อเป็นการการช่วยส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย (อาย ลอร์, 2561)

การบูรณาการข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary) หมายถึง การวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาโดยนำองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญจากศาสตร์ที่แตกต่าง มาร่วมกันศึกษาวิจัยเรื่องเดียวกันในการค้นหาคำตอบร่วมกัน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย การใช้ศาสตร์ที่แตกต่างมาร่วมกันศึกษาวิจัย การใช้ศาสตร์หรือวิธีวิทยาจากหลายสาขาวิชาในงานวิจัยเดียวกัน หรือที่เรียกว่า วิจัยแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary research) ทำให้เกิดการเสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน เกิดพลัง และความสมบูรณ์มากกว่าการแยกส่วนหรือใช้ศาสตร์วิธีวิทยาจากสาขาวิชาเดียว (จารุณี มุมบ้านเช่า, 2561)

เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างสรรค์งานทางนาฏศิลป์ผู้สร้างงานจะต้องเริ่มพัฒนากระบวนการเชิงความคิดสร้างสรรค์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดหลักในการสร้างงานโดยมีแนวทางด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) ที่เกิดขึ้นจากตัวผู้สร้างงาน สิ่งแวดล้อม เชิงรูปธรรม นามธรรม ข้อมูลข่าวสาร (Information) การนำเสนอผลงานนาฏศิลป์ควรมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ถูกต้องผู้สร้างงานจะเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาที่สร้างงานได้ชัดเจน ตลอดจนการอธิบายเชิงวิชาการจะได้รับการยอมรับถึงกระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ที่ปรากฏในผลงานอย่างมีเหตุผล นวัตกรรม (Innovation) คือ การบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์หลายแขนงเพื่อสร้างผลงานให้ปรากฏเป็น รูปธรรมที่มีความแปลกใหม่และพร้อมเผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป (ศิริมงคล นาฏยกุล. 2565:24-25)

สำหรับในงานวิจัยการสร้างสรรค์ทำรำไห้วครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์ราห์นี้ ผู้วิจัยได้นำท่าเคลื่อนไหวที่เกิดจากการออกแบบในการแสดงนาฏศิลป์ไทยและทำเต้นนาฏศิลป์ตะวันตกในบัลเลต์เรื่องมโนห์ราห์เป็นแนวคิดหลักในการสร้างทำรำไห้วครุมวยไทย ในแต่ละท่าเป็นการนำมาจากท่าเคลื่อนไหวในการแสดง ที่แสดงออกถึงสุนทรียศาสตร์ความงามของความรู้สึกที่สื่อความหมายของความเป็นกิณีในทำรำไห้วครุมวยไทย นอกจากนี้ทำรำไห้วครุมวยไทยทั้ง 8 ท่ายังสอดคล้องต่อการยึดกล้ามเนื้อคอ หลังและสะโพก ต้นขาด้านหน้าและด้านหลัง กล้ามเนื้อน่อง กล้ามเนื้อแขน กล้ามเนื้อ ไหล่ สะบัก หน้าอก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการยึดกล้ามเนื้อก่อนทำการชก สามารถสรุปการสร้างสรรค์ทำรำไห้วครุมวยไทยด้วยแนวทางทำเต้นบัลเลต์เรื่องมโนห์ราห์เป็นแผนภูมิกิณีดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิกินรี (Kinnaree Chart) แสดงการสร้างสรรค์ทำไหว้ครุมวยไทยด้วย
แนวทางทำเต้นบัลเล่ต์เรื่องมโนห์รา

8. ข้อเสนอแนะงานวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เพื่อสนับสนุน ส่งเสริม พัฒนาการเรียนการสอนทางด้านการแสดง การสร้างสรรค์ การบูรณาการข้ามศาสตร์ในหลักสูตรต่างๆ ต่อไปในปัจจุบันและอนาคต
2. ควรนำผลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาศิลปะการแสดงในระดับต่าง ๆ ในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น การปฏิบัติทางด้านการแสดง การกำกับแสดงละครเพื่อการศึกษา เป็นต้น
3. ควรนำไปพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพทางด้านการยึดกล้านเนื้อในวิทยาศาสตร์การกีฬา

9. เอกสารอ้างอิง

กามินี วิเจสุริยา. (2551). ความรู้ทางสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้.

การประชุมสัมมนานานาชาติ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและแนวคิดจาก
นานาชาติ. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

ภูมิปัญญาไทย. (2558). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. http://phumpunyathai.blogspot.com/2015/01/blog-post_30.html.

จารุณี มุมบ้านเช่า. (2560). การวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์. วารสารสังคมสงเคราะห์. 25(1), 124.

สำนักบริการวิชาการ. (2553). สมุดไทยดำ ตำราขอมวย. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยูเนสโก. (2560). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. <http://ich.culture.go.th>.

ศิริมงคล นาฏยกุล. (2565). การสร้างสรรค์งานทางนาฏศิลป์. สำนักพิมพ์คลังน่านวิทย์.

- สุรินทร์ เมทะนี. (2553). การศึกษาวิเคราะห์ผลงานนาฏศิลป์สากลในรายการโทรทัศน์ของ
สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อาย ลอว์. (2561). พระราชบัญญัติส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาฯ ‘คุ้มครอง’ หรือ ‘แซ่แข็ง’ วัฒนธรรม.
<https://ilaw.or.th/node/4000>.
- Kerry Chappell and Charlotte Hathaway. (2019). *Creativity and Dance Education*
Researchlocked.<https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.000>